

Az átfogalmazandó tradíció

Az év elején egyszerre jelent meg román és magyar nyelven Salat Levente könyve a liberális kisebbségpolitika közösségelvű megújításának filozófiai alapjairól (*Multiculturalismul liberal, Polirom, 2001; Etnopolitika – a konfliktustól a méltányosságig, Mentor Kiadó, 2001*). A mű kétségtelenül nem sok előzményre tekint vissza sem a román, sem a magyar nyelvű szakirodalomban. Magyarul jelentek ugyan meg olyan írások, melyek a Salat által vizsgált kérdéskört érintik, ezek azonban csupán „résztanulmányok” a mostani kötethez képest, mely – egyrészt – rendszerbe foglalja az etnikai konfliktusok vizsgálatának minden eredményét, másrészt áttekinti a liberális tradíció kisebbségfelfogását, és kimutatja, hogy az *alapvető átfogalmazásra szorul*. Román nyelven viszont teljesen előkészítetlen a talaj: szakmai (kisebbségjogi) és politikafilozófiai előtanulmányok jóformán egyáltalán nem készültek, a román liberális tradíció felülvizsgálatára vonatkozóan pedig semmilyen jel nem mutatkozik.

Mi nthyogy a könyv – bár minden részletében tudományos igényűvel készült – egy komoly hagyománnyal rendelkező nézetrendszerrel, a klasszikus liberalizmussal vitázik, kétségtelenül politikai töltetet is hordoz. A szerző a kisebbségi jogok érvényesülését vizsgálja, azt a problémakört, amelyben a kérdések politika- és ideológiaközeli volta miatt meglehetősen nehezen választhatók szét a tudomány számára nélkülözhetetlen, leíró modellek a normatív – erkölcsiséget kifejező, tehát egyfajta ideológiai horizontot is feltételező – vonatkozásoktól. Elmondható, hogy Romániában ennek különös aktualitása van, mivel az elmúlt tizenkét év politikájának minden eredménye ellenére igazi – politikafilozófiai tételekre és tételekre is figyelő – szakmai vita nem folyt az országban az adott történelmi és politikai feltételek mellett kialakítható kisebbségpolitikai modellekről. E vita egyre inkább megkerülhetetlennek bizonyul, mivel lassan kiderül, hogy a „román kisebbségi modellként” népszerűsített megoldás tulajdonképpen csak egy politikai konjunktúrát kifejező *arrangement*, és semmiképp sem olyan megoldás, amely a tartós és szolid „békét” jelent a kisebbségek és a román állam közti viszonyban.

Salat Levente könyve azonban nemcsak eme – aktuálpolitikainak is minősíthető – felismerés megfogalmazásában segít, hanem állást is foglal abban az alapvető kérdésben, hogy miképp viszonyuljon a liberalizmus a kollektív jogok problematikájához. Álláspontja tulajdonképpen megegyezik a kanadai politikafilozófus Will Kymlicka nézeteivel, annak a Kymlickának a nézeteivel, aki a kulturálisan megosztott társadalmakra vonatkozóan arra a következtetésre jutott, hogy a liberális demokrácia klasszikus modellje nem alkalmas a társadalmakban a számbeli kisebbségben levő csoportok kultúrájának fenntartására, továbbélésének biztosítására. Ehhez sajátos jogállással rendelkező önkormányzatok, a kisebbségi kultúrák területi vonatkozásait is figyelembe vevő autonómiák szükségeltetnek.

Nem szorul különösebb bizonyításra, hogy amit Kymlicka – s műveinek legjobb erdélyi (és romániai) ismerőjeként Salat is – e modellel kapcsolatban elmond, továbbra is aktuális kérdés Romániában. Bár Románia mind területi, mind etnikai-nyelvi vonatkozásban többkulturájú állam, e tény minden konzekvenciát vállaló elfogadására s a belőle fakadó kérdések újszerű tematizációjára – úgy tűnik – még nem adtak a feltételek.

Bárademokratizálódás 1989 utáni „hulláma” tíz év alatt tudatosította a romániai politikai elitben, hogy a kisebbségek helyzetének valamiféle kezelésmódjára – néhány jogintézményre – szükség van, a román állam közjogi szerkezetére való rákérdezést, a sajátos kultúrák létrehozó önkormányzatok és autonómiák legitimitásának (a liberális demokrácia jogrendjébe illeszthetőségének) megvitatását az idő még nem pártolja. Ehhez hiányoznak mind a belső, mind a külső, nemzetközi feltételek. Salat Levente könyve azonban mindenképpen alkalmas arra, hogy felismertesse, melyek a hiányzó feltételek, és tudatosítsa: a liberális tradíció térségünkben s főleg Romániában alapvető felülvizsgálatra szorul.

Bakk Miklós

Megoldhatók-e a szlovák belpolitikai feszültségek felhívások útján?

Az szlovák–magyar viszony, különösen Szlovákiából nézve, nem mentes a problémáktól. Ezek megnyilvánulási formái különbözőek, és intenzitásuk gyakran függ a belpolitikai helyzettől. Mindenekelőtt a szlovákiai szlovák többség és a szlovákiai magyar kisebbség közötti kapcsolat határozza meg. A többség és kisebbség e viszonyának rendezése hosszú távú feladat, amely elsősorban a szlovák társadalom jóakaratóitól függ. E jóakarát jeleként fogható fel az, hogy az 1998. szeptember végi szlovák választás eredményeként létrejött kormánykoalícióba bevonták a szlovákiai magyar kisebbséget képviselő Ma-

gyar Koalíció Pártját. Az MKP saját választási programját tekintve nem tudott jelentős eredményeket elérni a kormányban, de hozzájárult ahhoz, hogy a kormánykoalíciót a nyugati integrációs szervezettek megnyugvással fogadják és elfogadják, aminek e szervezetek politikusai többször tanújelét is adták. Azt is lehet mondani, hogy a magyarok részvétele a szlovák kormányban kifejezetten növeli az ország integrációs esélyeit.

A szlovák társadalom és különösen a belpolitika nagyon érzékenyen reagál mindenre, ami a szlovák–magyar viszonyt befolyásolja. A magyarok kormányzati részvételére nemcsak a szlovák politikai elit, hanem a szlovák társadalom is érzékenyen reagál, de a félelemmel és aggodalommal teli várakozásokhoz képest mind a szlovákiai magyar kisebbség, mind a szlovákiai szlovák többség elfogadja a magyarok kormányzati szereplését. Felmérések bizonyítják, hogy a szlovákiai magyarok a vártnál jóval elégedettebbek azzal a ténnyel, hogy a magyarok részt vesznek Szlovákia kormányzásában, s hogy a szlovák társadalom nagyobbik része sem ellenzi ezt olyan mértékben, ahogyan az előzményekből feltételezhető volt.

A magyarok koalíciós részvételének voltak és vannak súlyos buktatói, akár a kormányzás folyamatosságának biztosítását, akár az MKP arculatának és választói bizalmának megőrzését tekintjük. Mégis, fél évvel a mandátum lejáta előtt megállapítható, hogy döntően a magyaroknak köszönhetően nem esett szét a szlovák kormány. Figyelemre méltó, hogy az MKP megőrizte választói bázisát, sőt a felmérések szerint egy-két százalékkal megnövelte azt. (Megjegyzendő, hogy a magyar pártok a választások közötti felmérésekben mindig jobban szerepelnek, mint a tényleges választások idején.)

A magyar kormányzati részvételt nem csupán a nyugati integrációs szervezetek (és a szlovákiai magyarok) értékelik pozitívan, hanem a szlovák társadalomnak és elitnek azon (kisebb) része is, amely valóban magáévá tette a polgári demokrácia értékrendét. E társadalmi rétegek nagyságát pontosan nem lehet felmérni, de bizonyos pártokhoz kapcsolhatók. Ide tartoznak a Demokrata Párt és a kormányfő kereszténydemokrata uniójának szavazói, sőt a kereszténydemokrata mozgalom és a szociáldemokrata jellegű baloldali hívei közül is sokan.

Edemokratikus érzelmű és értékrendű csoportoknak olyan szószólói vannak, akik a szlovák társadalmi, kulturális, tudományos és politikai elit csúcsát alkotják. Ezek egyénileg és közösen (de nem területileg, illetve nem szervezetenként) a magyarokat is magában foglaló kormányzati ciklus alatt többször hallatták hangjukat az országban kialakult politikai helyzet miatt. A kialakuló politikai válságok miatti aggodalmukat általában felhívás formájába öntötték. Ezek elsősorban a belpolitika által veszélyeztetett külpolitikai célok miatt születtek meg. Az alábbiakban egy felhívást ismertetek, egyikét azon kettőnek, amelyet a szlovák kulturális és tudományos elit intézett saját politikai elitjéhez.

Az elsőt 2001 augusztusában elsősorban a Magyar Koalíció Pártjához intézték, amikor az a Szlovákia területi-közigazgatási beosztásával (azaz a regionalizálással) kapcsolatos követeléseinek mellőzése miatt azzal fenyegetőzött, hogy kilép a kormányból. Végül azonban a szlovákiai magyarok politikai képviselői súlyos (egyesek szerint elvethető) kompromisszumok árán, saját követeléseiket részben feladva úgy döntöttek, hogy a hosszabb távú stratégiai érdekek (Szlovákia NATO- és EU-tagsága) miatt nem veszélyeztetik a szlovák kormánykoalíciót és Szlovákia jövőjét, hanem bent maradnak a kormányban. A magyaroknak ezt a lépését a szlovák elit „felhívásos” része és a szlovák társadalom egy része is örömmel nyugtázta, és érett, megfontolt politikusként üdvözölte a magyar politikusokat.

Az alább következő felhívás, amely 2002. február 11-én kelt, elsősorban a szlovák politikai elit nemzeti-nacionalista érzelmű részéhez szól, azokhoz, akik Szlovákia nemzetállami érdekeit másként látják, másként határozzák meg, mint azok, akik a felhívást hozzájuk intézték. Míg az előbbieket a legfőbb nemzetállami érdekek a „szuverenitást”, a „határok sérthetlenségét” tartják, addig a felhívást megfogalmazók és aláírók a békés megoldásokon és stabilitáson alapuló integrációt tartják annak.

Hagyjatok fel Szlovákia nemzeti és állami érdekeinek veszélyeztetésével!

Mi, a felhívás aláírói, nyugtalanul követjük figyelemmel a nacionalista tendenciák felélesztését a Szlovák Köztársaság közéletében. A szlovák politikai pártok vezetőinek nagyobbik része a külföldi magyarokról szóló törvényre oly módon reagál, hogy arra a következtetésre jutottunk, hogy az ún. magyar kártyát akarják kijátszani azzal a céllal, hogy saját választási preferenciáikat növeljék. Sajnos, nem csupán a nacionalista-populista pártokról van szó. A magyar kedvezménytörvénnyel kapcsolatos nyilatkozat tartalmára irányuló parlamenti vita során a szlovák képviselők felszólalásaiban olyan durva magyarellenes és xenofób álláspontok hangzottak el, amelyek Szlovákia minden kulturált szlovák polgárát sértik. Ezek összeegyeztethetetlenek a különféle nemzetek és nemzetiségi csoportok békés együttélésének elveivel.

Meggyőződésünk, hogy a vitatott magyar kedvezménytörvény körül mindkét országban kialakult nacionalista indulatok nem járulnak hozzá a probléma megnyugtató rendezéséhez, és a jövőre nézve is veszélyesek.

A magyar kedvezménytörvény problematikus jellegére az EU is rámutatott. A szlovák diplomácia kedvező pozícióval rendelkező abhoz, hogy a 21. századi Európa szintjéhez méltó egyezményt kössön. Az SZK Nemzeti Tanácsának nyilatkozata azonban olyan megfogalmazásokat tartalmaz, amelyek csak a feszültséget növelik az SZK és az MK között, és ártanak az SZK bütelének. Nem járul hozzá a kedvezménytörvény alkalmazásának módjára vonatkozó megegyezéshez a magyar kormánnyal. Ez a nyugtalanító állapot, sajnos, nem csupán a Szlovák Nemzeti Párt politikusaival, hanem a Kereszténydemokrata Mozgalom képviselőit is arra ösztönzi, hogy „radikális” megoldási javaslatokat terjesszenek elő. Jogosan keltenek nyugtalanságot a „közérdek védelmére” irányuló intézkedés-tervezetek, amelyeket a Kereszténydemokrata Mozgalom vezetői előre jeleztek. Ezek a javaslatok ellentmondanak a modern polgári társadalom szellemének. A „szuverenitás védelmére” hivatkozva ez kísérlet annak a demokráciának a megnyirbálására, amelyet Szlovákiában a lakosság többsége támogat.

2001 augusztusában többen a kormánypártokhoz fordultunk, közöttük külön a Magyar Koalíció Pártjához, hogy a válsághelyzet olyan módon oldják meg, amely lehetővé teszi koalíciós együttműködésük folytatását. Értékeljük azt a felelős és állampolitikusi hozzáállást, amit az MKP akkor tanúsított. Ma a szlovák politikai pártokhoz fordulunk, hogy hagyjanak fel a magyarellenes hangulat keltésével, és ne éljenek vissza a magyar kedvezménytörvény ügyével saját pártpolitikai céljaik érdekében.

A magyar kedvezménytörvény körüli szennvedélyek szándékos szítását, az ellenzék legújabb parlamenti bizalmatlansági indítványát a gazdasági miniszterelnök-helyettesével szemben, amelynek támogatását két koalíciós párt – a Demokratikus Baloldali Pártja és a Polgári Egyetértés Pártja – is fontolgatja, valamint azt, hogy a DBP elállt a Szlovák Gázipari Vállalat privatizálásának eredeti kormányzati koncepciójától, olyan lépések összefüggő folyamatának tartjuk, amely aláássa a demokratikus reformokat, és kárt okoz a Szlovák Köztársaság nemzeti érdekeinek. Nyugtalanít bennünket, hogy mindez az SZK belpolitikai stabilitásának veszélyeztetéséhez vezet, és csökkenti szavahibetőségét az EU és a NATO tagállamai előtt. Fel kell tennünk a kérdést, kinek az érdekét szolgálja, hogy az SZK újra a problémás országok csoportjába tartozzon.

Felszólítjuk a szlovák politikusokat arra, hogy érezzék át állampolitikusi felelősségüket, és nyilvános szerepléseikben ne versengjenek abban, hogy ki a „szuverenebb”. Felhívunk minden szlovák állami szervet és demokratikus politikai pártot, hogy azon problémák elfogadható megoldásának keresése közben, mely problémák a magyar kedvezménytörvénnyel kapcsolatosak, és az ország jogos érdekeinek érvényesítése közben hagyjanak fel a konfrontatív és civilizálatlan stílussal, és ne veszték szem elől a Szlovák Köztársaság minden polgárának, így a szlovákoknak, a magyaroknak és minden más nemzeti és etnikai csoportnak az érdekeit. Csak az ilyen felelős hozzáállás járulhat hozzá abhoz, hogy megőrizzük és kibasználjuk az esélyeket országunk integrációs ambícióinak és reményeinek valóra váltására.

Lev Bukovský professor, Daniel Brezina, Soňa Čechová, Milan Čorba professor, Stano Dančák [színművész], Alexander Duleba [politológus], Eugen Gindl [képzőművész], Miroslav Kolář, Dušan Kováč [történész], Ivan Kraus professor, Miroslav Kusý professor, Marián Labuda [színművész], Lubomír Lipták [történész], Pavol Lukáč [politológus], Grigorij Meseznikov [szociológus, politológus], Teodor Münz, Rasťo Piško [színművész, humorista], Šarlotta Pufflerová, Július Satinský [színművész, humorista], Štefan Skrúcaný [színművész, humorista], Juraj Štern professor [a Szlovák Külügyi Társaság igazgatója], Soňa Szomolányi professor [szociológus, tanszékvezető], Zuzana Gindl-Tatárová, Pavel Traubner professor, [szlovák főrabbi], Miroslav Urban, Emília Vášáryová [színművésznő], Pavel Vilikovský [író], Katarína Zavacká [történész].

A címben feltett kérdésre megadhatjuk a részleges igenlő választ, mégpedig azzal, hogy az első felhívás esetében a szándék célt is ért. A második felhívásra azonban még nincs válasz, sem igenlő, sem nemleges, mert még csak most folynak a belső parlamenti csatározások a kérdés körül. Annyit azért már megállapíthatunk, hogy az eredmény eddig kb. ötvenszázalékos, ami dicséretes, és aminek értékéből az sem von le semmit, hogy az első felhívást a magyarokhoz, az utóbbit a szlovákokhoz intézték. Egyelőre csak remélhetjük, hogy a szlovák politikusok is lesznek olyan előrelátók és megfontoltak, mint magyar politikustársaik voltak.

Hamberger Judit